

THE BEGINNING OF THE RELATIONS BETWEEN ROME AND THE GREEK COLONIES OF THE WESTERN BLACK SEA. LITERARY, EPIGRAPHIC AND ARCHAEOLOGICAL SOURCES

George Costin Aaniței

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: This approach attempts to present a small fragment of the tumultuous history of the Greek colonies on the west coast of the Black Sea in general, of those in Dobrogea in particular.

Literary sources allow us to understand that the first direct contacts between the Greek colonies and Rome occurred during the mithridic wars (89-63 B. C.). The information provided by epigraphic sources helps us to establish a more accurate chronology, the beginning of the third mithridic war (74-63 B. C.). But an indirect contact between Rome and the colonies was made even before the conflicts mentioned by economic exchanges. These exchanges are confirmed by the treasures discovered on the territory of Dobrogea, which also comprise Republican dinars from the end of the second century - beginning of the first century B. C.

Combining information provided by the three sources used in this approach will provide an overview of a segment in the history of the West-Pontian Greek colonies and the role they played during the mithridic wars.

Keywords: Rome, Tomis, Histria, Callatis, mithridatic wars, relations.

Coloniștii greci au început să debarce și să întemeieze așezări pe malul vestic al Pontului Euxin spre sfârșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al VII-lea î. H.¹ Un timp, datorită insuficienței informației de ordin literar și epigrafic, dar și arheologic, s-a crezut că istoria acestor colonii a fost în cea mai mare parte liniștită, cu scurte perioade de tulburări; printre cele mai semnificative fiind expediția regelui persan Darius I, expedițiile regilor macedonieni Filip al II-lea, Alexandru cel Mare și Lysimach, expansiunea regelui geto-dac Burebista și apoi cucerirea romană, aceasta din urmă aducând echilibru și prosperitate². Noile descoperiri epigrafice și arheologice, precum și o răspândire mai largă a surselor literare au ajutat la o mai bună înțelegere a istoriei coloniilor grecești și au arătat că acestea au fost deseori nevoite să facă față presiunilor venite din partea autohtonilor și să apeleze la diverse strategii pentru a supraviețui. Așa se face că intrarea sub conducerea administrației romane, chiar dacă la început împovăraătoare, a însemnat pentru orașele vest-pontice un nou început și o perioadă de liniște și prosperitate. Demersul de față își propune astfel să ofere o imagine completă a contactelor, atât directe cât și indirecte, dintre Cetatea Eternă (Roma) și coloniile de pe malul vestic al mării Negre.

¹ Avram, 2010: 565.

² Pippidi, 1965: 266.

Harta 1. Coloniile grecești din bazinul Pontului Euxin

Descoperirile arheologice, deși nu foarte numeroase, ne oferă informații prețioase cu privire la legăturile economice existente între romani și coloniștii greci. Marile sinteze despre economia Antichității amintesc puțin sau deloc despre spațiul vest-pontic³.

În Dobrogea preromană au existat trei ateliere unde s-a bătut monedă proprie. Primul a fost cel de la Histria, cu o activitate bogată ce își are începutul după anul 480 î. H. Aici au fost emiși o serie de stateri postumi de tip Lysimach, cu o singură pereche de ștanțe; o parte din aceste emisii au fost folosite de regele Mithridates al VI-lea Eupator al Pontului pentru a acoperi cheltuielile din timpul războiului cu romanii. Lângă Tomis au fost descoperite monede emise la Histria și îngropate în 72/71 î. H.⁴, probabil înaintea campaniei lui Marcus Terentius Lucullus Varro⁵, proconsulului Macedoniei, pe coasta vest-pontică.

Cel de-al doilea atelier era situat la Callatis, iar începutul activității sale este estimat ca fiind la sfârșitul secolului al IV-lea – începutul secolului al III-lea î. H. La fel ca atelierul de la Histria și cel callatian a emis o serie de stateri postumi de tip Lysimach care în timpul războaielor mithridatice au fost folosiți de regele Pontului pentru recrutarea de mercenari⁶.

Ultimul centru de emisie monetară din Dobrogea era situat la Tomis. Se crede că acest atelier și-a început activitatea la jumătatea secolului al III-lea î. H., imediat după încercarea eșuată a Callatisului și Histriei de a cuceri cetatea. Aici au fost emise numeroase monede din bronz ce aveau pe avers capuri de divinități (Apollo, Zeus, „Marele Zeu”, Hermes, Dioscurii sau Demeter), iar pe revers atribute ale respectivelor zeități și legendele TOMI sau TO. A emis de asemenea și stateri postumi de tip Lysimach în timpul protectoratului lui Mithridates. Atelierul își va păstra importanța și în epoca romană, începând chiar de la Augustus, centrele de la Histria și Callatis intrând într-un con de umbră⁷.

³ Bounegru, 2003: 57.

⁴ Poenaru-Bordea, 2010, 587.

⁵ despre acest personaj vezi Suceveanu, E. C. R., 1982, *Terentius Varro Lucullus, Marcus*.

⁶ Poenaru-Bordea, 2010, 594-595.

⁷ Poenaru-Bordea, 2010: 596-597.

Perioada în care Mithridates al VI-lea a exercitat un protectorat asupra coloniilor vest-pontice a însemnat o activitate intensă pentru cele trei ateliere monetare. Atunci au fost emise un număr de monede ce depășeau cu mult necesitățile proprii, dar așa au fost acoperite cheltuielile de război ale regelui Mithridates.

Emisiile monetare au continuat și după campania armatei romane din 72/71 î. H. la nord de munții Balcani, când oreșele grecești au intrat în sfera de influență romană și au fost obligate să găzduiască și să plătească din propriile finanțe garnizoanele lăsate de romani; au urmat apoi abuzurile financiare ale noului proconsul al Macedoniei, Caius Antonius Hybrida.

Deși înlocuirea protectoratului lui Mithridates al VI-lea cu cel roman nu a însemnat și o înflorire economică importantă, aceasta a avut și un efect pozitiv și anume o mai bună circulație a monedei romane, denarul de argint, care la prima sa apariție avea o greutate de 4,55 g, aceasta micșorându-se pe parcurs, astfel că în secolul I î. H. avea între 4,13 și 3,67 g⁸.

Desigur că moneda romană a circulat în spațiul dintre Dunăre (Istros) și mare și înainte de instaurarea protectoratului, regiunea vest-pontică încadrându-se în sectorul pontic a schimbului maritim de mărfuri în lumea greco-romană. Pe uscat teritoriul dintre Istros și mare era legat de rutele principale din Balcani prin mai multe ramificații care mai târziu vor deveni parte a *via Egnatia*, principala arteră ce lega peninsula Balcanică de Asia Mică⁹.

Odată cu războaiele mithridatice romanii încep să-și mute atenția din ce în ce mai mult spre zona egeeană și vest-pontică, cererea pentru produsele orientale fiind din ce în ce mai mare. Însă partea vestică a Pontului Euxin era una instabilă și greu de controlat, romanii reușind să impună un control definitiv abia în 29/28 î. H.¹⁰

Schimburile comerciale intense au făcut ca denarul republican să aibă o circulație ridicată și în spațiul danubiano-pontic, tezaurele ce conțin monede romane fiind o dovadă de netăgăduit. În anul 1998 Gabriel Talmațchi a prezentat un catalog cu 26 de denari romani republicani descoperiți pe teritoriul Dobrogei, cel mai timpuriu fiind din 211 î. H. și cel mai târziu din timpul lui Marcus Antonius (32-31 î. H.)¹¹. La denarii prezentați în catalog se mai adaugă cei din tezaure. Amintim aici tezaurul descoperit în 1903 de M. C. Sutz la Ostrov din județul Constanța ce cuprinde 89 de tetradrahme thasiene și 89 de denari romani republicani¹²; tezaurul semnalat de C. Moisil în 1909 la Murighiol, județul Tulcea, din care a examinat 6 monede romane din secolele II-I î. H.¹³; tezaurul de la Niculițel, județul Tulcea, descoperit în 1937, cu 161 de monede republicane, din care aproximativ 30 se datează în secolul I î. H. sau chiar mai devreme¹⁴; lângă orașul Tulcea au fost descoperite între 150-200 de denari republicani romani ce sunt datați în secolele II-I î. H.¹⁵; la Garvăn, județul Tulcea, s-a descoperit un tezaur de denari romani din timpul Republicii, din care s-au recuperat doar 29 de exemplare¹⁶; un depozit de denari descoperit pe șantierul naval de la Mangalia (Callatis) și recuperat fragmentar de la muncitori (un număr de treisprezece monede republicane, din care patru sunt datate în secolul al II-lea î. H.)¹⁷; tezaurul de la Costinești, județul Constanța, din care șaptesprezece exemplare au fost achiziționate de Muzeul Național de Antichități al Institutului de Arheologie (din cele

⁸ Mihăilescu-Bîrliba, 1990: 93.

⁹ Bounegru, 2003: 58-59.

¹⁰ Bounegru, 2003: 62-63.

¹¹ Talmațchi, 1998: 271-286.

¹² Mitrea, 1970: 132.

¹³ Moisil, 1909: 89.

¹⁴ Mitrea, 1961: 151; Deculescu, 1966: 57-592.

¹⁵ Preda, Simion, 1960: 515-516.

¹⁶ Mitrea, 1968: 175; Barnea, 1971: 372-377.

¹⁷ Vertan, Georgescu, Ocheșeanu, 1990: 221-224.

șaptesprezece monede, trei sunt din secolul al II-lea î. H., iar restul din secolul I î. H.)¹⁸. Pe lângă aceste tezaururi mai menționăm și câteva descoperiri izolate care confirmă schimburile comerciale între spațiul elenistic și cel roman: trei monede republicane romane descoperite în timpul săpăturilor la Histria¹⁹; un denar emis de magistratul Q. Antonius Balbus în anul 81 î. H. și descoperit în comuna Nicolae Bălcescu, județul Constanța²⁰; doi denari descoperiți la sud de cetatea Dervent, comuna Gârlița, județul Constanța²¹.

Acestea sunt doar o parte din descoperirile monetare care privesc moneda romană republicană în secolele II-I î. H. Trebuie avut în vedere că multe piese s-au pierdut sau se află în colecții particulare ce nu pot fi studiate. Dar și așa descoperirile numismatice de până acum ne ajută să ne facem cteva idei despre circulația denarului roman republican în spațiul istro-pontic.

Dacă contacte indirecte între Roma și coloniile grecești vest-pontice se observă încă din secolul al II-lea î. H. prin schimburile comerciale, primele contacte directe de o mai lungă durată vor avea loc abia în anul 72/71 î. H., cu ocazia campaniei proconsulului Macedoniei, Marcus Terentius Lucullus Varro, în zona coloniilor grecești de pe malul occidental al mării Negre. Acesta a deschis un front secundar, din proprie inițiativă sau în urma unui plan dinainte stabilit, în zona de care ne ocupăm în paralel cu cel principal din Asia Mică condus de fratele său, L. Licinius Lucullus²². Scopul acestei incursiuni a fost acela de a scoate din joc bazele regelui Mithridates al VI-lea și de a-i micșora numărul aliaților în partea vestică a Pontului Euxin.

Înainte de a intra în contact cu orașele grecești, a intrat în conflict cu *bessi* din ținuturile Traciei²³. După ce i-a învins pe aceștia și le-a cucerit orașul Vscudama²⁴, i-a obligat să accepte puterea romană²⁵. A asediat și cucerit apoi cetatea Cabyle și a adus sub stăpnire romană Eumolpiada, numită mai târziu Philippopolis²⁶. A luat apoi la rând coloniile grecești de pe Pontul Stâng, începând cu Apollonia Pontica și ajungând până la gurile Dunării. Pe prima dintre ele, Apollonia, a distrus-o, foarte probabil datorită faptului că aceasta a opus o rezistență îndârjită și a vrut să dea un exemplu. Celelalte cetăți, Mesambria, Odessos, Dionysopolis, Callatis, Histria, Tomis²⁷, precum și Parthemopolis cu Burzianon pe care doar Eutropius le menționează²⁸, au fost cucerite fără a opune rezistență, exemplul sângeros dat la Apollonia fiind îndeajuns pentru celelalte orașe. Această expediție și-a atins scopul de a restrânge numărul aliaților regelui din Pont, dar nu a însemnat și anexarea spațiului dintre fluviu și mare; romanii s-au mulțumit doar cu instituirea unei garnizoane în fiecare cetate și impunerea unei taxe pentru plata trupelor²⁹.

Se pare că în această perioadă cetatea Apolloniei a emis un decret în cinstea lui Epitynchanon, fiul lui Menekrates, din Tarsos, comandantul garnizoanei pe care Mithridates a trimis-o să apere cetatea după ce a încheiat sistemul de alianțe cu coloniile vest-pontice³⁰; acesta a apărut cu foarte mare vitejie cetatea. În ceea ce privește prilejul cu care acest decret a fost emis, părerile sunt împărțite: primul editor, Chr. M. Danov, considera că ocazia emiterii decretului a

¹⁸ Mitrea, 1970: 133-136.

¹⁹ Nubar, 1963: 242.

²⁰ Toropu, Stoica, 1969: 11.

²¹ Mitrea, 1961: 149.

²² Pippidi, 1965: 277.

²³ Festus Rufus, IX.3.

²⁴ Eutropius, VI.10.

²⁵ Mommsen, 2009: 30.

²⁶ Festus Rufus, IX.3.

²⁷ Pippidi, 1965: 277.

²⁸ Eutropius, VI.10.

²⁹ Feraru, 2006: 45-46.

³⁰ IGB I² 392.

fost campania lui Luullus Varro în 72/71³¹; T. V. Blavatskaja a considerat că decretul a fost redactat imediat după anul 87/86 î. H., când se pare că *odrysii* conduși de regele Sadala, fidel poporului roman și lui Sulla, ar fi atacat cetatea³²; cea de-a treia opinie aparține lui E. A. Molev, care susține că emiterea decretului a avut loc imediat după terminarea primului război mithridatic și încheierea păcii de la Dardanos în anul 85³³. Opinia lui Danov, că decretul ar fi fost emis imediat după campania lui Terentius Varro, ni se pare foarte puțin probabilă; romanii nu ar fi permis unei cetăți aflate sub controlul lor să elogieze un personaj care li s-a opus cu toată forța; în plus, trebuie avut în vedere că după cucerire romanii au distrus cetatea. Rămân ca posibilități de datare două variante: imediat după 87/86 sau după încheierea păcii de la Dardanos în anul 85. Cea mai verosimilă alegere este ultima variantă; o perioadă de pace însemna lipsa grijilor în privința unui atac și ar fi permis emiterea unui asemenea decret care să elogieze vitejia și hotărârea de care a dat dovadă comandatul garnizoanei în apărarea cetății.

Ἐδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ
δήμῳ τῶν ἀρχόντων γνώμη·
ἐπειδὴ Ἐπιτυχάνων Μενεκρά-
τους Ταρσεὺς ὁ ἡγούμενος τῶν
στρατιωτῶν τῶν ἀπεσταλμέ-
νων ὑπὸ βασιλέως Μιθρα-
δάτου Εὐπάτορος ἐπὶ τὴν
[σ]υγμάχ[αν — — — — —]
[— — — — — — — — — — —]

Un alt decret dedicat unui comandat trimis de Mithridates al VI-lea Eupator în coloniile grecești vest-pontice a fost descoperit la Histria. A fost redactat la cererea arhonților și populației pentru a-l cinsti pe Diogenes, fiul lui Diogenes, originar cel mai probabil din Amastris³⁴. Acest Diogenes, trimisul regelui Mithridates, a exercitat și o magistratură, aceea de strateg, drept ce era rezervat doar cetățenilor, dar în cazuri excepționale și o persoană din afara orașului putea avea dreptul ăsta. Textul decretului spune că Diogenes a făcut un mare serviciu histrienilor. Aceștia aveau o mare datorie față de un anume Menios din Bizanț, dar datorită războiului și a altor vitregii nu au putut plăti la timp datoria. Menon, urmașul lui Menios, a luat prizonieri pe Meniskos și însoțitorii acestuia pe când treceau prin Bizanț, aflându-se probabil în drum spre regatul Pontului pentru a cere ajutor. Strategul lui Mithridates își asumă călătoria spre Bizanț pentru plata datoriei, completând suma din avutul propriu; astfel, ajuns la destinație îi plătește lui Menon 100 de galbeni (stateri de tip Lysimachos postumi), sumă ce reprezenta datoria histrienilor plus dobânzile, și recuperează captivii, aducându-i în siguranță la Histria. Pentru curajul și sacrificiul de care a dat dovadă, Diogenes este elogiât de poporul histrian, i se ridică o statuie din bronz și primește cununa de aur la toate concursurile ce aveau să se desfășoare.

În legătură cu datarea decretului, editorii înaintează următoarele sugestii: ei cred că acțiunea prezentată în document a avut loc prin anii 90-89 î. H., deci înainte de începerea primului război dintre romani și Mithridates al VI-lea, când regele din Pont nu trecuse încă cu

³¹ Danov, 1937: 87-95.

³² Blavatskaja, 1952: 163-164.

³³ Molev, 1976: 55-56.

³⁴ Avram, Bounegru, 1997: 155-164.

armata în Grecia continentală. Această datare are la bază ideea că un locuitor al cetății Bizanțului, cetate ostilă regelui, nu și-ar fi permis să captureze și să țină prizonieri niște aliați ai acestuia după trecerea armatei pontice în Grecia³⁵, cu atât mai mult cu cât se știe că Mithridates era foarte bănuitor și răzbunător.

"[Poporul a găsit cu cale. Arhonții au propus. Întrucât Diogenes, fiul lui Diogenes, din Amastris? _ _ _] amicitia [existentă față de] regele Mithridates Eupator, trimis fiind de către acesta strateg [în cetatea noastră], continuă să se comporte ca un bărbat ales și vrednic și să se arate plin de râvnă și de dreptate față de toți cei cărora li se întâmplă să aibă nevoie de serviciile sale;

poporul fiind înainte vreme la strâmtoare, împrumutând bani cu dobândă de la Menios din Bizanț și nefiind în stare [să plătească datoria] din pricina războaielor, a lipsei de roade și a vitregiilor, devenind prin urmare înglodat în datorii, pe de altă parte, Menon, urmașul [_ _ _] capturându-i pe M[eniskos?, solul?] care fusese trimis de popor la regele Mithridates Eupator [și pe alți?] cetățeni care porniseră cu el [_ _ _ și reținându-i?] vreme [îndelungată _ _ _] cea mai mare și _ _ _

_ _ _ (Diogenes) traversând pe mare [_ _ _ din pricina trebuințelor] stringente, [a războaielor [și a vitregiilor, [fără să țină seamă de primejdii?] în călătorie în țară străină [_ _ _] să aștepte? [_ _ _] pe Meniskos [_ _ _] pe propria cheltuială [_ _ _] suma mai sus amintită [_ _ _] să fie cheltuită. [Călătoria în țara străină] a săvârșit-o cu ardoare și cu râvnă, așa cum s-a convenit unui bărbat ales și vrednic, purtând cu sinceritate de grijă sumei care îi fusese încredințată; [predându-i lui Me]non cei o sută de galbeni și răscumpărându-i pe [captivi], i-a condus înapoi la căminele lor împreună cu toate bunurile care le aparțineau. Făgăduiește să rămână de-a pururi folositor poporului.

Poporul să găsească cu cale. Diogenes, fiul lui Diogenes, din Am[astris?], strateg al cetății, să primească pe aceste temeieri elogiul; să fie încununat la toate concursurile cu o cunună de aur pentru râvna și bunele sentimente arătate poporului, să i se ridice și o statuie de bronz _ _ _
„³⁶.

Acest document ajută și la o datare aproximativă a începutului protectoratului mithridatic pe malul vestic al mării Negre; dacă acceptăm datarea decretului în perioada 90-89 î. H., atunci începutul secolului I î. H. e varianta cea mai verosimilă pentru startul acestor legături.

La sfârșitul acestui demers voi prezenta un tratat, *foedus*, încheiat între Roma și Callatis, document ce a stârnit mai multe dezbateri cu privire la data și ocazia cu care acesta a fost redactat. A fost publicat pentru prima dată de Th. Sauciuc-Săveanu în anul 1932³⁷ fără vreun comentariu adiacent. O examinare mai atentă a fost făcută de S. Lambrino în revista *CRAI*; acesta a analizat textul și a ajuns la concluzia că nu poate fi datat decât după campania lui Lucullus Varro pe coasta vest-pontică din 72/71 î. H.³⁸ Alfredo Passerini, la un an după studiul lui Lambrino, cercetează și el textul inscripției, acceptând datarea lui Lambrino, dar schimbând locul de depunere a tratatului: nu în templul Concordiei de la Roma, ci în templul lui Jupiter Capitolinus³⁹. Această ultimă variantă este dacă nu imposibilă, cel puțin improbabilă, întru-cât în anul 83 î. H. templul lui Jupiter Capitolinus suferise un incediu puternic și a fost închis până în

³⁵ Avram, Bounegru, 1997: 163.

³⁶ traducerea în limba română este cea propusă de editorii decretului.

³⁷ Sauciuc-Săveanu, 1933: 456-458.

³⁸ Lambrino, 1933: 278-288.

³⁹ Passerini, 1935: 57-72.

anul 69 î. H.⁴⁰ Există și opinia ce propune o datare în epoca lui Augustus⁴¹. Cercetări mai noi propun și varianta unei datări înainte de începerea războaielor mithridatice, între anii 106-101 î. H.⁴², când Roma încerca pe cât posibil să restrângă numărul posibililor aliați ai regelui din Pont. Încheierea unui tratat de alianță, *foedus*, după campania lui Terentius Varro la nord de Balcani ni se pare puțin probabilă, ne mai existând nici un interes pentru așa ceva după ce coloniile vest-pontice au fost aduse sub autoritatea Romei. Nici în epoca augustană nu credem că ar fi avut vreun rost o asemenea înțelegere. Rămâne așadar ultima variantă, sfârșit de secol II-început de secol I î. H. Că acest tratat, ca și celelalte încheiate de Roma cu celelalte cetăți din bazinul Pontului Euxin, nu a fost pus în aplicare și nu a avut nici o valoare o demonstrează instalarea garnizoanelor trimise de regele Pontului înainte de începerea conflictelor cu Roma; între o alință cu romanii care se aflau destul de departe și una cu regele Mithridates, bineînțeles că cetățile din bazinul pontic au ales ultima variantă. Astfel Pontus Euxinus a fost pentru regele din Pont un fel de *mare internum*, așa cum a fost mai târziu Mediterana pentru imperiul Roman.

[Poplus Callatinus hostes inimicosue popli Romani per suos fines]
[quibusue inperat poplus Callatinus ne transire sinito poplico]
[consilio sc(iens) dolo malo quo poplo Romano queive sub inperio eius]
[erunt bellum facerent neue eos armis neque nauibus neque pequnia
adiouanto poplico consilio sc(iens) dolo malo popli Callatini quo poplo
Romano bellum facerent. Poplus Romanus hostes inimicosue popli]
[Callatini per suos fines quibusue inper]at [poplus Romanus]
[ne transire sinito poplico consilio sc. dolo] malo quo po[plo Cal]-
[latino queiue sub inperio eius erun]t b[el]lum face[rent ne]-
[ue eos armis neque naibus neque p]equ[n]ia adiouanto [popli]-
[co consilio sc. dolo malo p. R. quo po]plo Callatino bellu[m]
[facerent. Sei quis prior faxit poplo Rom]ano queive sub inperio
[eius erunt poplus Callatinus po]plo Romano utei e t[em]-
[pore dato? Adiouanto. Sei quis bellum] prio[r] faxit [p]oplo [Calla]-
[tino queiue sub inperio eius erunt po]plus Romanus popl[o Cal]-
[latino utei e tempore dato? adioutant]o. Sei quid ad hance [socie]-
[tatem poplus Romanus ac poplus Call]at[inu]s adere exime[reu]e [ue]-
[lint communi poplico consilio utriusque] uoluntate liceto
[quodque adiderint id inesto quodque e]xe[mer]int id societat[i]
[ne inesto. Haec societas in tabolam ahe]nam utei scriberetur acq[ue]
[figeretur? Romae in Capitolio, Callati loc]o optumo in faano Concor[d(iae)]⁴³.
În traducere liberă textul este următorul:

Poporul callatian și cel roman nu vor permite niciodată prin vreo hotărâre publică să ajute pe adversarii și dușmanii celeilalte într-un război ce ar putea avea loc pe teritoriile unde cele două își exercită autoritatea. În caz de război cele două popoare își vor oferi ajutor. Dacă se dorește adăgarea sau ștergerea anumitor înțelegeri, aceasta se va face în urma căderii de comun acord a celor două popoare. Această alianță va fi înscrisă pe o tablă de bronz, iar un exemplar va fi depus la Capitoliu la Roma, iar la Callatis va fi depus în templul Concordiei.

⁴⁰ Pippidi, 1965: 279.

⁴¹ Suceveanu, 1969: 269-274

⁴² Avram, 2010: 637.

⁴³ ISM III, 1; CIL I, 2627; ILLRP 516; CERom 18, 818; AE 1933, 106; AE 1950, 92; AE 1997, 1319; AE 1999, +1345.

Trebuie specificat și faptul că acesta este singurul tratat dintre Roma și o cetate greacă păstrat în limba latină, toate celelalte păstrându-se în limba greacă; astfel reconstituirea textului s-a făcut cu ajutorul variantelor în limba greacă, formulele fiind unele standard.

Concluzii

Coloniile grecești vest-pontice au avut o istorie nu tocmai lipsită de evenimente. Fiind situate la maul mării și în apropiere de Istru aceste orașe dețineau un rol comercial destul de important, iar mai târziu și strategic. Agricultură avea și ea un rol important în viața acestor cetăți. Așa se face că de foarte multe ori au atras privirile vecinilor, fiind victimele mai multor atacuri din partea triburilor ce se aflau în apropiere. Astfel aceste colonii au acceptat fără prea multe rezerve protectoratul lui Mithridates al VI-lea Eupator, iar mai apoi pe cel al Romei, în acest fel reușind să își asigure liniștea necesară pentru dezvoltarea economică și socială. Pentru Roma integrarea teritoriului dintre Istru și mare în sfera ei de influență a avut și un rol strategic, în acest fel reușind să controleze de la un capăt la altul navigația pe fluviu și să organizeze *limes-ul* pe linia acestuia.

Integrarea orașelor vest-pontice s-a făcut treptat, mai întâi printr-un sistem de alianțe, exemplul elocvent fiind tratatul cu cetatea Callatisului, apoi prin instaurarea unui protectorat după eliminarea regelui Mithridates, iar la sfârșit integrarea teritoriului în cadrul provinciei *Moesia* și apoi *Moesia Inferior*.

Chiar și după instaurarea protectoratului roman istoria coloniilor grecești vest-pontice este una plină de evenimente; mai întâi se revoltă împotriva abuzurilor făcute de proconsulul Macedoniei, C. Antonius Hybrida, sub autoritatea căruia se aflau, apoi sunt cucerite de regele dac Burebista, pentru ca într-un final să fie parte integrată din imperiu.

Pe viitor sperăm ca noi descoperiri epigrafice și arheologice să aducă mai multe informații cu privire la relațiile existente între Roma și orașele grecești de pe malul vestic al mării Negre pentru perioada secolului I î. H.

ABREVIERI

<i>AE</i>	L'Année Épigraphique, Paris 1888-.
<i>CERom</i>	C. C. Petolescu, Cronica epigrafică a României.
<i>CIL</i>	Corpus Inscriptionum Latinarum.
<i>ILLRP</i>	A. Degrassi, Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae, Florenza, 2, 1965.
<i>CRAI</i>	Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres.
<i>IGB I²</i>	G. Mihailov, Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, Serdica, 1970.
<i>ISM III</i>	Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae, București 1980-.

BIBLIOGRAPHY

I. Instrumente de lucru

1. Enciclopedia

- Enciclopedia civilizației romane, Tudor, D. (ed.), 1982.

II. Surse

1. Literare

- Appian: Mithridatica, text în limba engleză consultat la adresa web http://www.livius.org/ap-ark/appian/appian_mithridatic_01.html.
- Cassius Dio: Istoria romană, vol. II, traducere A. Piatkowski, București, 1977.
- Eutropius: Breviarum ab urbe condita, traducere Șerban Gheorghe, Brăila, 1997.
- Rufus Festus: Breviarum rerum gestarum populi romani, traducere Alexianu Marius, Curcă Roxana, Iași, 2003.

2. Epigrafice

- *L'Année Épigraphique*, Paris, 1888-.
- *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1873-.
- *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I²: *Inscriptiones Orae Ponti Euxini*, Mihailov G., Serdica, 1970.
- *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae*, II, Degrassi A., Florenza, 1965.
- *Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae*, III: *Callatis en son territoire*, recueillies, traduites, commentées et accompagnées d'index par Avram Al., București, 1999.

III. Lucrări generale și speciale

- Austin M., 2006: The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation, second edition, Cambridge.
- Avram Al., Bounegru O., 1997: Mithridates al VI-lea Eupator și coasta de vest a Pontului Euxin. În jurul unui decret inedit de la Histria, *Pontica*, XXX, 155-165.
- Avram Al., 2010: Coloniile grecești din Dobrogea, în *Istoria românilor: Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. I, Petrescu-Dîmbovița, M., Vulpe, A. (eds.), București.
- Blavatskaja T. V., 1952: Zapadnopontijskie goroda v VII-I vekax do. n. e., Moscova.
- Bounegru O., 2003: Economie și societate în spațiul ponto-egean, Iași.
- C. M. Danov, 1936: Eine neue Inschrift aus Apollonia Pontica, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, 30, 87-95.
- Feraru R. M., 2006: Cultura în cetățile grecești de pe țărmul vestic al Mării Negre, Timișoara.
- Lambrino S., 1933: Inscription latine de Callatis, *CRAI*, nr. 2, 278-288.
- Mihăilescu-Bîrliaba V., 1990: Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economie și monedă, Editura Junimea, Iași.
- Mitrea B., 1961: Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Populară Română, *Studii și cercetări de istorie veche*, XII, nr. 1, 144-154.

- Mitrea B., 1970: Contribuții la studiul circulației monetare în Dobrogea, în secolul I î. e. n. Tezaurul de denari romani republicani de la Costinești, jud. Constanța, *Pontica*, III, 131-138.
- Mommsen Th., 2009: Istoria romană, ediția a II-a, Iași.
- Molev E. A., 1976: Mitridat Eupator, Savatov.
- Ocheșeanu R., 1971: Denari romani republicani descoperiți în Dobrogea, *Pontica*, IV, 75-88.
- Passerini A., 1935: Il testo del foedus dis Roma con Callati, *Athenaeum*, 23, 57-72.
- Pastor L. B., 1995: Notas sobre una inscripcion de Ninfeo en honor de Mitridates Eupator, rey del Ponto, *Dialogues d'histoire ancienne*, 21, nr. 1, 111-117.
- Pippiddi D. M., 1965: Din istoria Dobrogei. Greci și geți la Dunărea de Jos, vol. I, București.
- Poenaru-Bordea Gh., 2010: Coloniile grecești din Dobrogea. Emisiuni monetare, în *Istoria românilor: Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. I, Petrescu-Dîmbovița M., Vulpe Al. (eds.), București.
- Preda C., Simion G., 1960: Un tezaur cu monede romane republicane din Dobrogea, *Studii și cercetări de numismatică*, III, 545-547.
- Ruscu L., 2002: Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre, Cluj.
- Sauciuc-Săveanu Th., 1933: Callatis, 1927, IV-e rapport, *Dacia*, 3-4, 435-482.
- Shelov D. B., 1982: La royaume Pontique de Mithridate Eupator, *Journal des savants*, 3, nr. 1, 243-266.
- Suceveanu Al., 1969: Două note privind istoria Moesiei în secolul I î. e. n., *Pontice*, II, 269-284.
- Talmațchi G., 1998: Noi denari romani republicani descoperiți în Dobrogea, *Pontica*, 31, 271-285.